

LEOPOLD HEYROVSKÝ.*)

V naší obci právnické je již málo pamětníků veliké oné doby, kdy kladeny byly základy moderního českého právnictví. Z kruhu aktivních profesorů pražské právnické fakulty odešel nyní poslední muž, který patřil kdysi ke skupině pracovníků, které skromáždil kolem sebe R a n d a, aby s nimi utvořil českou fakultu, dílo, jež považoval právem za své nejlepší. Byla to — abych užil byzantského obratu — generace héroů, a dlužno se podívat zejména všestrannému zastoupení důležitých odvětví studia právnického i státovědeckého; na samý počátek naší vědecké práce byl tu postaven vyrovnaný a vyvážený celek, jaký se současné generaci nezdařilo vytvořiti ani pro jednu z mladých našich universit.

Mezi civilisty tohoto souboru patřil od počátku L e o p o l d H e y r o v s k ý. Práva studoval na nerozdělené ještě universitě pražské a patřil tu přirozeně k žákům R a u d o v ý m, pracuje již na fakultě vědecky v oboru občanského práva. Avšak srdce jeho již tehdy zaujal E s m a r c h, stkvělý učitel římského práva, který dovedl nadaného, živě se zajímajícího posluchače připoutati nejen vzletnými výklady o právních dějinách římských, ale zejména prací v semináři, r. 1873 i na pražské universitě zřízeném. Vědecká snaha, již za studií tak silně vzbuzená, vedla H e y r o v s k é h o po doktorátu (1876) do Němec na universitu münchovskou k Brinzovi a do Berlína. Tím se octnul rázem v novém vědeckém prostředí, jak to přinášelo s sebou panství římského práva, na jehož půdě se v Německu odehrával

*) Předneseno ve schůzi „Právnické Jednoty v Praze“.

po celé XIX. století vyvojový proces historicko-právní školy, proces stavící Německo bezprostředně do mezinárodního dění vědeckého.

Osobně nejkrásnější vzpomínky odnesl si H e y r o v s k ý z Mnichova. Byla to význačná osobnost B r i n z o v a, jež svojí otevřenou srdečností a živostí se na dlouho vryla v paměť četných žáků. H e y r o v s k ý po létech rád vypravoval o společných chvílích, ztrávených ať již v Brinzově domě nebo v některé z hospůdek mnichovského okolí, kam se učitel se svými žáky po delší procházce uchyloval, překvapili svoji domácnost se svojí korunou poněkud nepřipravenou. Přátelství H e y r o v s k é h o s Brinzem trvalo i po léta rozloučení až do náhlé Brinzovy smrti r. 1887.

B r i n z byl v první řadě dogmatik, jeden z těch, kteří s Leistem, Bekkrem, Regelsbergem, Windscheidem a j. po krizi, již historickoprávní škola v polovici XIX. stol. prodělala, dali svým studiím civilistickým vedle stránky konstruktivně pozitivistické tolik historického zabarvení, že je lze přes jejich cíle více praktické přece jen počítati ještě k dědicům školy Savignyho. Brinzova cesta k římskému právu nebyla lehká. Sotva se dal zapsati na práva, »zběhl« na klasickou filologii a teprve po třech létech vrátil se opět k jurisprudenci s plánem. státi se germanistou. Jako germanista položil si úkol zmoci nejprve corpus juris civilis, uvázl však v sítích Digest a výsledkem této jeho přípravné práce byla jeho učebnice pandekt, ve svém prvním vydání značně odlišná od vydání pozdějšího. Tato cesta vysvětluje kritickou metodu Brinzovu a jeho samostatné stanovisko k pramenům.

Více historického přinesl Berlín. Zde to byl na právnické fakultě B r u n s, který ke konci svého života pod určujícím vlivem Mommsenovým se výlučně obíral otázkami právní historie antické, opustiv zcela dřívější své práce mediaevistické a praktické, jež byly reakcí na zmíněnou již krizi školy historicko-právní. I Bruns vyznačoval se vynikající kritičností, třebaš nebyl duch tak samostatný a svérázný jako Brinz. V tomto prostředí, proniknutém velikým duchem M o m m s e n o v ý m, stal se z H e y r o v s k é h o právní historik. H e y r o v s k ý bystře rozpoznal,

jakými směry se ubírá po osvobozujícím činu Iheringově vývoj romanistickým studií. Ač z nejbližšího svého okolí si přinesl jistě dispoziční k studiím praktickým a dogmatickým, dovedl se vymaniti z těchto vlivů, které příkladem Brinzovým mohly býti jen stupňovány, a pustil se na pole ryze historickoprávní práce, pro něž byl svým eminentně kritickým talentem zrovna předurčen.

Z tohoto prostředí plného vědeckého ruchu, jenž připravoval bezprostředně nastávající slavnou periodu německých historicko-kritických bádání o právu římském, vrátil se H e y r o v s k ý do vlasti. Habilitoval se zde r. 1878 na nerozdělené ještě universitě pražské a přešel pak r. 1882 jako mimořádný profesor na českou fakultu, když byl r. 1881 publikoval přepracovaný svůj habilitační spis pod názvem »Über die rechtliche Grundlage der Leges contractus«. V knize této stojí zcela na půdě historicko-kritické pravovědy. Problém, jímž se tu obírá, je majetkoprávní styk římského státu se soukromníky, tedy zdánlivě otázka ryze antikvární, ve skutečnosti však ukazující k velikým souvislostem s otázkou činnosti magistrátské a postavení magistráta podle ústavy římské. Řešení H e y r o v s k é h o, že leges contractus (smlouvy diktované magistrátem soukromníkovi) se nezakládají v normě, nýbrž jsou výronem magistrátského imperia, je v podstatě správné a došlo také na př. schválení Girardova.

Již touto prací projevilo H e y r o v s k ý, že se mu jedná v první řadě o čisté římské právo a ukázal, do jak značné míry ovládal podmínky správného jeho pochopení. S programem tím ovšem v domácích poměrech narazil s počátku na jisté nepochopení. Okolí jeho a zejména vládnoucí škola Randova spatřovala inkarnaci římského práva v právu pandektním a shlížela snad se stanoviska svého pozitivismu na historické snažení H e y r o v s k é h o trochu s vrchu. H e y r o v s k ý se však proto nepostavil do posy bojovné, což by se bylo naprosto přičilo jeho vysokému ponětí o jednotném duchu fakulty, nýbrž snažil se na poli mu vymezeném splniti svůj úkol co nejlépe. Ve svých přednáškách byl odkázán hlavně na instituce římského práva, podávající na podkladě čistého římského práva úvod do po-

drobnějšího studia práva pandektního, jež se u nás tehdy ještě — ač dávno pozbylo platnosti — neustále tradovalo ve formě, jíž se mu dostalo působením německé vědy XIX. století. Právo pandektní vykládal vedle Heyrovského Randa a Stupecký, tento poslední zejména v dogmaticky vynikajících přednáškách, sloužících bezprostředně jako úvod do dogmatiky práva platného. Výchova právnická spočívala tehdy v první řadě na právu civilním (jak je tomu na př. dodnes ve Francii) a tu je pochopitelné, že čisté římské právo přišlo při tom trochu zkrátka. Ale právě toto omezení bylo pro Heyrovského štěstím. Na širší basi by se mu snad nebylo tak stkvěle zdařilo jeho prvé synthetické dílo, *Instituce římského práva*, vydané v l. 1886-88, tedy v době, kdy ani zahraniční literatura neměla mnoho podobných děl (tak na př. známé *Cyrlarzovy Instituce* vyšly teprve 1888). Dvě věci vyznamenávají již toto první vydání Heyrovského učebnice: jednak obšírný výklad o pramenech, jednak bohatý výběr textů, zařazených souvisle do výkladu. Úvodní část o pramenech ukazuje již, že Heyrovský nebyl jednostranným civilistou, nýbrž že chtěl, aby římské právo bylo pochopeno v rámci ústavního vývoje římského státu. Výběr textů pak měl mladého adepta vědy právní vésti přímo k pramenům, ukázati mu jasnou a výraznou formulaci myšlének právních římskými klasiky, ale vedle toho i způsob jejich právnického myšlení a umění rozhodovati jednotlivé praktické případy. Podivuhodné je, že duch tak živý, jako byl Heyrovský, stkvělý a neunavný vyprávěč a hluboký znalec totality antického života, dovedl se v této své knize zcela ovládnouti a podati látku v jasně sice, avšak abstraktně formulovaných větách, nutících zvláště čtenáře začátečníka k usilovnému promýšlení. Heyrovský uměl psát svěže a poutavě, toho dokladem je třeba zmíněný německý spis, zde však šlo mu o něco zcela jiného: o tuhou školu abstraktního, juristického myšlení a tento úkol ne-usnadnil čtenáři ničím. Za to však každý, kdo knihu jeho promyslel a ovládl, mohl již o sobě říci, že je právníkem.

Knize scházel naprosto literární aparát. Tím je dán ten zvláštní ráz její, že vystupuje s naprostou jistotou, po-

dávajíc římské právo přísně dogmaticky jako skutečnou *ratio scripta*. Bylo by však křivdou domnívat se, že tu He y r o v s k ý formuloval prostě jen názory cizí podle nejnovějšího stavu vládnoucího mínění. Za jasnými větami He y r o v s k é h o díla stojí ohromná kritická práce, vlastní, o níž si může učiniti představu jen ten, kdo viděl tu dlouhou řadu lepenkových krabic, v nichž He y r o v s k ý uchovával celý kritický aparát k svojí knize. Že dílo vyrostlo z vlastní práce kritické, je patrné tehdy, srovnáváme-li mezi sebou jednotlivá jeho vydání. Od třetího vydání (1901—1903) osvobodil se konečně He y r o v s k ý v přednáškách od přítěže pandekt a přepracoval svojí knihu na »Dějiny a systém soukromého práva římského«, podáváje v ní obširnější výklad čistého práva římského se stanoviska systematického i historického, při čemž ovšem moment systematický opět převládá. Základní ráz díla zůstal nezměněn, výklad je však podrobnější a to »pro tu neocenitelnou výhodu, že studující stane se tak ve vyšší míře nežli na základě přednášek pandektních způsobilým k četbě a poznání římských právních pramenů samých, zvláště mistrných děl pravovědy klasické«. V tomto rozšířeném pojetí obráží se prostě světový rozmach romanistiky, který ona od let osmdesátých minulého století prodělávala především ve službách klasického práva římského, snažíc se pod nánosem byzantským odkrýti právo římské v jeho klasické kráse a organické jednotě. He y r o v s k é h o pružný duch neuzavřel se těmito novým směrům, naopak, co kriticky poznal z výtěžků nového vědeckého snažení jako správné, to se nerozpakoval pojmouti do své učebnice, jako se zase na druhé straně snažil vypracovati ji jako knihu o ryzím římském právu bez všech příměsků práva obecného. Proto na př. v posledním vydání (1921) zmizela zcela zmínka o *reservatio mentalis*.

Učebnice He y r o v s k é h o byla prvním — a je to dnes jediným — systematickým dílem civilistickým v naší literatuře. He y r o v s k ý rozřešil tu šťastně také formální stránku svého úkolu, po stránce terminologické byla to práce průkopnická.

V dlouhých létech práce na systému objevovala se He y r o v s k é m u vždy zřetelněji těsná souvislost soukro-

mého práva římského a zejména klasického s právem procesním. Věci ty nelze měřiti dnešními pojmy a názory. Bylo zajisté základní nazírání antiky na právo jiné než u nás. Nebyla vedena tak přesná hranice mezi právem formálním a materiálním, obojí se společně vyvíjelo v jednotné podobě *actio* a s tou zase jako výronem magistrátské pravomoci souviselo s právem ústavním. Pochopiti římské právo soukromé ve spojení s procesem a s právem ústavním jako zvláštní útvar státního života římského, umožnily teprve novější práce romanistické a toto správné rozpoznání dává dnes římskému právu ve vyučovacímu systému zcela jiné postavení než dříve.

Na tomto díle spolupůsobil *H e y r o v s k ý*, duch vsutku moderní a pokrokový, svými pracemi o civilním procesu římském. Řadu jich uveřejnil ve Sborníku věd právních a státních, první již r. 1904 v počtě Randově a potom od roku 1911 do roku 1919 téměř každoročně. Byly to předběžné studie k velikému systematickému dílu. Kdysi v prvé koncepci díla pomýšlel *H e y r o v s k ý* na vypracování celého procesu od republiky až do Justiniána. Čím více se však svým dílem obíral, tím více mu vystupovala jedinečná cena procesu klasického a na ten konečně své dílo (spolu ovšem s procesem republikánským) omezil. I toto dílo zůstalo neukončeno. Přece však v pozůstalosti *H e y r o v s k é h o* bylo nalezeno tolik hotovo, že je tu uzavřený celek pojednávající o soudní ústavě, o procesních prostředcích procesu řádného a o řízení *in jure*, tedy vesměs problémy kupící se kolem pojmu *actio*, tak důležitého pro správné vystižení svérázu klasického práva. Doufám, že v dohledné době bude možno publikovati rukopis *H e y r o v s k é h o* a že pak bude patrné, že tu ve skutečnosti nejde o torso, nýbrž o krásně promyšlený celek.

Dílem tímto *H e y r o v s k ý* předstihl i literaturu světovou, již do dnešního dne schází podobné obšírnější vylíčení otázek sem spadajících. Svým nástupcům pak zanechává tím odkaz nedocenitelný. Na obou pilířích postavených *H e y r o v s k ý m* bude nutno dále budovati syntesu celé moderní romanistické práce. *H e y r o v s k é h o* práce ukazuje do budoucnosti, ukládá však také povinnosti generaci

nynější, aby ukvapeným činem nezničila dílo, jemuž on zasvětil celý svůj život. Je, myslím, dnes patrné, že skutečná cena římského práva neleží jen v jeho významu pro dějiny civilistického dogmatu, nýbrž daleko více v nedostižném umění juristického myšlení, jeho způsobu tvoření práva a poměru jeho k zákonu, čímž vším je římské právo zejména v dnešních dobách převratů a překotného vývoje pro každého právníka, nejen pro civilistu školou jinak nenahraditelnou.

Pokusil jsem se takto nastíniti, v čem ležel vědecký význam profesora H e y r o v s k é h o. Obávám se, že v líčení tom příliš ustoupila do pozadí osobnost zesnulého, jejíž emanace myšlenková tvořila výlučný předmět mé přednášky. Kdežto však obraz vědeckého profilu H e y r o v s k é h o vyzněl kladně a radostně, naplňuje se nyní při vzpomínce na lidské a citové stránky jeho bytosti srdce hlubokým žalem. Přísný a důsledný tento myslitel, jehož kritickému bystrozraku neušla nejmenší vada v myšlenkovém postupu druhého, byl mužem nejušlechtlejšího a nejlaskavějšího srdce, jaký kdy byl mezi námi. Tím srdcem lpěl na své fakultě, ba on vlastně sám byl jejím srdcem, k němuž proto mládež nalezla vždy nejkratší cestu. I ve chvílích, kdy již prvé stíny smrti počaly se klásti na jeho výrazné čelo, vzpomínal v prvé řadě vždy na náš akademický dorost, věděl o každém jednotlivci a sledoval jeho snahy ať z oboru kteréhokoliv. Měl hluboké porozumění pro potřeby našeho právníckého života a zejména rozvoje naší vědecké práce, a prozíravý duch jeho dovedl se vybaviti z malicherných zájmů dneška a mysliti na zítřek, i tak vzor generaci, která příliš zapomíná toho, čím je zavázána budoucím.

O. Sommer.

Překlad občanského zákona rakouského či občanský zákon československý?

Dodatek.

Napsal Dr. JOS. ZELINKA.

K článku v Právniku 1923 str. 358 uveřejněnému připojuji několik poznámek. Ve skutečnosti poznámky tyto ča-